

TIAINEN

– Tilannekuvan parantaminen tekoälyn avulla

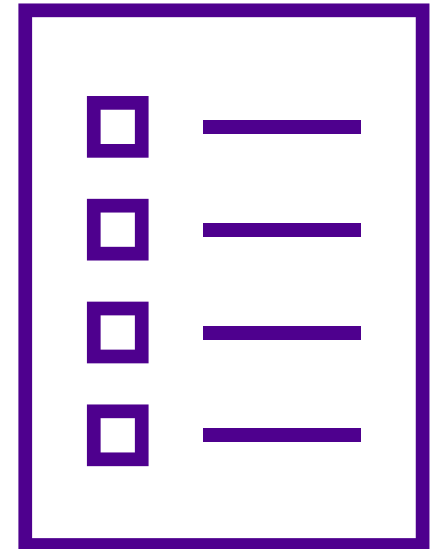
Markku Turunen ja Jussi Okkonen

TIAINEN – Tilannekuvan parantaminen tekoälyn avulla

- Toteuttaja: Tampereen yliopisto,
Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta (ITC),
Tampere Unit for Computer-Human Interaction (TAUCHI)
- Johtaja: prof. Markku Turunen
- Myönnetty MATINE-rahoitus:
141 206 € (budjetti: 176 508 €)
- Kesto: 1.4.2024–31.12.2025 (1. tutkimusvuosi menossa)

Sisältö

- Motivaatio ja tieteellinen ongelma
- Tutkimusongelma ja -tavoitteet
- Tutkimuksen sisältö
- Tehty työ ja saavutetut tulokset
- Suunnitelma tulevalle työlle

Motivaatio ja tieteellinen ongelma

- Tekoälyn käyttösovellukset ja hyväksyttävyyys ovat erittäin ajankohtainen tutkimuksellinen ja käytännöllinen kysymys. Sodankäynti ja sen johtaminen tulevat pohjautumaan yhä enemmän automaatioon – ts. automaattiset päätökset, analyysit ja ennusteet.
- Erityisesti tarpeena on tuoda **tekoälytutkimuksen ja tekoälyn soveltamisen** ylemmän tason **periaatteet osaksi käytännön suunnittelua** kehityshankkeissa.
- Tutkimuksessa käsitellään tekoälysovellusten **kriteereitä, vaatimuksia ja teknisiä ratkaisuja**, ja ne suunnitellaan lähtökohtaisesti **käyttäjille mahdollisimman helposti hyväksyttäväksi ja omaksuttaviksi** hankkeessa arvioitujen **käyttöskenaarioiden** kautta.
- Tutkimus liittyy MPKK:n tutkimusstrategian mukaiseen tekoälytutkimukseen.
- Tutkimuksessa tuotetaan tietoa **tilannekuvan johtamiseen liittyvän teknologian hyödyntämisestä**. Hankkeella on relevanssia myös tilannekuvan hyödyntämisen **mittaamisen** osalta sekä **simulaattorikoulutuksen** kehittämisessä.

Tutkimusongelma ja -tavoitteet

- Pääkysymys:
Millainen hyväksyttävä, tekoälyn potentiaalin optimaalisesti hyödyntävä rooli tekoälylle on mahdollista löytää tilannekuvan rakentamisessa ja operaattoritoiminnassa?
- Osatavoitteet:
 - Tuottaa tietoa tekoälyn mahdollisista sovelluksista tilannekuvan rakentamisessa ja analyysissä.
 - Alkutavoitteena on luoda lista sovelluskohteista, joista muutama priorisoidaan jatkotutkimuksiin fokusryhmähaastattelujen pohjalta.
 - Sovelluskohteiden operationalisointi testiympäristöön.
 - Rakentaa kykyä arvioida tekoälyn hyödyntämisen mahdollisuuksia ja rajoitteita tilannekuvajärjestelmän osana.
 - Soveltaa aiemmin AHJO-hankkeessa (*"Automaation ja ihmisen vuorovaikutus johtamisjärjestelmissä"*, 2020-2021, MATINE) kehitettyä arviointiviitekehystä mittaamaan tilannekuvaa, informaatioergonomiaa ja kognitiivista dissonanssia.
 - Kehittää tekoälyn hyödyntämisen maturiteettimalli, jonka avulla toimijat voivat arvioida teknologian käyttökelpoisuutta ja soveltuvuutta sekä arvioida omaa valmiuttaan tekoälypohjaisten sovellusten implementointiin.

Tutkimuksen sisältö 1/2

- 1. vuosi (4–12/2024): *Soveltuvuustutkimus ja operationalisointi*
 - Keskitytään tilannetietoisuutta tukeviin tekoälypohjaisiin menetelmiin sekä niiden sovellusalueisiin johtamisjärjestelmäkontekstissa.
 - Työ sisältää kirjallisuuskartoitusta ja fokusryhmähaastatteluita Puolustusvoimien asiantuntijoiden kanssa.
 - Kirjallisuuskatsauksessa keskitytään teemoihin:
 - Tilannekuva ja sen ylläpitäminen
 - Tekoälyn hyödyntäminen, automaatio/autonomia
 - Tekoälymaturiteetti (vrt. Capability Maturity Model -viitekehys)
 - Man-in/on/out-the-loop (ihmisen rooli suhteessa teknologiaan)

Tutkimuksen sisältö 1/2

- 2. vuosi (1–12/2025): *Kokeellinen vaihe*
 - Hyödynnetään soveltuvuustutkimuksen tuloksia.
 - Toteutetaan iteratiivisen kehitystyön kautta tutkimusasetelma, jossa hyödynnetään olemassa olevia ja mallinnettuja toiminnallisuuksia.
 - Testimenettely sisältää erilaisia tilannekuvan tarkkuutta, informaatioergonomiaa sekä kognitiivista dissonanssia mittaavia osioita.
 - Validoidaan tekoälyn hyödyntämisen maturiteettimalli asiantuntijapaneelilla, kun on saatu kerättyä taustatietoa implementoinnin reunaehdoista sekä erilaisista vaadittavista valmiuksista ja kyvyistä.

Tehty työ ja saavutetut tulokset

Tehty työ

- Kirjallisuuskartoitus (työ jatkuu)
 - Aineiston etsintä ja keräys
 - Aineiston läpikäyntiä ja analysointia
 - Relevantin tiedon yhteenvetoa
- Fokusryhmä-/asiantuntijahaastattelut (työ jatkuu)
 - Tekoälyn mahdollisuudet ja sovellettavuus
 - Maturiteettimallin soveltaminen
 - Käyttötapausten suunnittelu ja priorisointi

Kirjallisuuskartoitus 1/3

Miten?

((“situational awareness” OR SA or “situation awareness”) AND (“artificial intelligence” OR ai OR a.i. OR “deep learning” OR machine-learning OR “neural networks”) AND (safety OR security OR military OR defence OR defense OR “law enforcement”))

→ Saanto 748 artikkelia

Mitä?

Vertaisarvioidut, empiiriset, englanninkieliset, ei-tekniset artikkelit

→ 135 artikkelia

Lisäkriteeri:

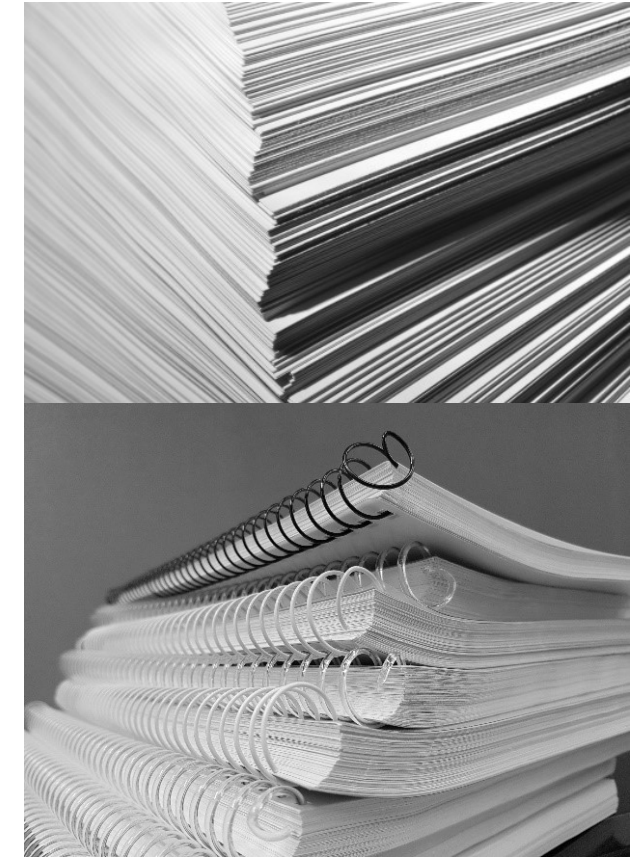
ihminen-kone vuorovaikutus ja/tai vaikutus tilannetietoisuuteen

→ 39 artikkelia

Kirjallisuuskartoitus 2/3

Words (2017-2020)	Frequency	Words (2021-2024)	Frequency
Information	1085	Information	780
Algorithm	496	Sensor	407
Cognition	440	Design	400
Design	434	Algorithm	357
Prediction	339	Cognition	327
Evaluation	309	Safety	318
Risk	192	Evaluation	287
Situational awareness	184	Situational awareness	267
Sensor	170	Risk	255
Safety	141	Prediction	173

Kirjallisuuskartoitus 3/3

- Useat tutkimukset käsittelevät ihmisen rajallisuutta tilannetietoisuuden ylläpitämisessä sekä tarkastelevat rajoja inhimillisten kykyjen lisäämiselle tällä alalla.
- Keskeisten aiheiden analyysi paljasti siirtymisen teknologiasta käyttäjiin – se heijastaa nykyaikaista keskustelua algoritmeista ja tekoälystä.
- Tekoälystä/autonomiasta on tullut jokapäiväistä teknologiaa, jolla on lukuisia sovelluksia lähes kaikissa yhteyksissä, joten painopiste voisi [lopulta] siirtyä inkrementaaliseen kehitykseen käyttäjätutkimuksiin tai kokeiluihin.

Kirjallisuustutkimuksen implikaatiot 1/2

- Ihmisen havaintokyvyllä ja kognitiolla, vaikka se olisikin rajallinen, on useita etuja tekniikkaan verrattuna.
- Tekniikka voi menestyä eri sovellusaloilla eli fokus ihmisen ja autonomian integroinnissa.
- Ihmisen havaintokyky ei kykene sensorifuusioon tai datafuusioon eli teknologian näkökulmasta tämä on pelkistetty jokseenkin yksinkertaisiksi integraatio-ongelmiksi, mutta inhimillisestä näkökulmasta nämä ovat perustavanlaatuisia kysymyksiä.
- Toinen merkittävä aihe on ihmisen rooli ihmisen ja autonomian tiimiytymisessä tai ihmisen ja teknologian integroinnissa – tämä pelkistetään usein *human-in-the-loop*, *human-on-the-loop* tai *human-out-the-loop* -jakoon.

Kirjallisuustutkimuksen implikaatiot 2/2

- Sotilas- ja turvallisuusosalalla kapean tai yleisemmän tekoälyn sovellukset integroidaan usein lavetteihin, ajoneuvoihin tai järjestelmiin.
- Katsauksessa ei löytynyt näyttöä henkilökohtaisista avustajista, jotka ovat tuttuja kuluttajalaitteissa, -sovelluksissa tai -palveluissa, vaikka tällaisen teknologian hyödyt, jopa rajoitetussa mittakaavassa, tunnustetaan ja niistä keskustellaan.
- Sovellukset vaativat kuitenkin robustia ja yksiselitteistä teknologiaa, joten lähitulevaisuudessa myös tilannetietoisuutta edistävä [tekoäly]teknologia on tarkoitettu rajattuihin sovelluksiin ja ihmisen kyvykkyyksiä täydentämään.

Fokusryhmätyöskentely

- Merkittäviä näkökulmia olivat mm.
 - Kapea vs. laaja tekoäly
 - Ihmisen rooli käyttäjänä
 - Autonomiset järjestelmät
 - Tekoälyn eettinen käyttäminen
- Miten tekoäly voidaan integroida erilaisiin järjestelmiin parantamaan suorituskykyä mielekkäästi?

Maturiteettimalli

- *CMM* eli *Capability Maturity Model*
- Organisaation kypsyyttä kannattaa tarkastella useamman eri ulottuvuuden kautta etenkin toimintaprosessien ja infrastruktuurin yhteensovittamisen kannalta.
- CMM-viitekehys perustuu ideaan siitä, että teknologian hyödyntämiseen liittyy prosessien ja toiminnan kypsyyttä eri näkökulmissa.
- CMM-vitekehys on analyysiviitekehys ja se [sen pitäisi] sisältää myös operationalisoinnin tarvittavista kehittämis- ym. toimenpiteistä.

Suunnitelma tulevalle työlle

Kokeellisen tutkimuksen toteutus

- Tutkimuksen kokeellinen osuus toteutetaan osin konstruktivisena eli kehitetään ja kokeillaan ratkaisuja, osin kvasikokeellisena eli ei erillisiä koe- ja kontrolliryhmiä.
- Tutkimusympäristöinä hyödynnetään olemassa olevia prosesseja ja järjestelmiä.
- Tutkimuksen fokus on ihmisen ja teknologian rajapinnassa sekä inhimillisissä tekijöissä.

Priorisoidut käyttötapaukset 1/2

- TIEDJ
 - HUMINT/OSINT-tiedon esikäsittely [lajittelu, yhdistely, tiivistäminen] ja uusien havaintojen reflektointi laajaan, olemassa olevaan havaintomassaan. Koetta varten kehitetään menetelmä havaintojen yhteismitallistamiseksi sekä lokaaleja tekoälyratkaisuja prosessointia varten.
- Laykka – lääkintä-Laykan autonomia
 - Laykan autonominen eteneminen operaatioalueella ja lääkintämoduulin lääkinnällisten sensorien datan hyödyntäminen kenttälääkintätilannekuvan/resurssoinnin näkökulmasta.

Priorisoidut käyttötapaukset 2/2

- Laykka – maalin tunnistaminen
 - Operaattori vs. autonomia maalin tunnistamisessa.
Millainen vaikutus on autonomisella kohteen/maalin havaitsemisella ja tunnistamisella maadronin käyttämisen suorituskykyyn?
- Meriturso
 - Meritursojen käyttäminen valvonnassa ja vaikuttamisessa.
Käyttöperiaatteet, informaation käsittely, operointi emoalukselta vs. hajautetusta operaatiokeskuksesta. Suorituskyvyn tutkiminen varioimalla lavettien määrää.

Kokeellisen tutkimuksen odotetut tulokset

- Kokeellisen tutkimuksen pohjalta syntyy objektiivista ja subjektiivista dataa käyttötapauksista: lokidataa käytöstä, käyttäjäkokemusdataa, havainnointidataa ja osallistujien tuottamia dokumentteja
- Tuloksena on uutta tietoa:
 - ihmisen ja teknologian komplementaarisesta suhteesta sekä
 - teknologian vaikutuksesta tehtäväsuorituskykyyn.
- Kokeellisen tutkimuksen yhteydessä tarkastellaan myös maturiteettia, so. menestystekijöiden operationalisointia voidaan tarkentaa käyttötapauksen havaintojen pohjalta.

Kiitos!

Mikäli kaipaatte lisätietoja,
tavoitatte tutkimustiimimme seuraavasti:

Markku Turunen, markku.turunen@tuni.fi

Jussi Okkonen, jussi.okkonen@tuni.fi

Tuuli Keskinen, tuuli.keskinen@tuni.fi

